

Икономиката като обект – ценен подход към съвременната историография на икономикса

Веселина Атанасова*

Резюме: В светлината на концепцията за *икономиката като обект*, хронологически са визуирани възгледи, върху последния от които, т.нар. в настоящата статия *техносоциален* възглед, се привлича повече внимание. Засегнат е въпросът за предизвикателствата, пред които е изправена историята на икономикса през последните десетилетия, в изследването и представянето на развитието на икономиката и на *мястото на икономикса и на други науки* в нея.

Ключови думи: икономиката като обект; перформатизъм.

JEL: B41, B00, B49.

1. Въведение

През последните няколко десетилетия, особено от 90-те години на

* Веселина Атанасова е доктор по история на икономическите учения, главен асистент в катедра „Политическа икономия“ – секция „Социално-икономически теории“, в УНСС – София.

Част от настоящото изложение е представена за печат като „Техносоциалният“ възглед за икономиката: предизвикателства пред историята на икономикса“ – доклад (7 с. текст), посветен на съвременните предизвикателства пред историята на икономикса, в материали от кръгла маса по случай 60-годишнината на Общикономически факултет на УНСС, състояла се на 11 октомври 2018 г.

XX в. насам, вследствие на настъпили промени и ревизии в историографската методология, историята на икономическата мисъл започна да отстъпва от своя абсолютистки *хвалебствен, рационалнореконструктивистки и доксографистки канон* и да обръща поглед към *възможностите, които предлагат алтернативни видове историография* като историческа реконструкция, „история на духа“, интелектуална история и др., *да изпитва влиянието на отслабването и преодоляването на границите* между философия на икономикса, социология на науката и технологията, антропология и др., правещи като цяло по-релативно историческото изложение, въвеждащи ролята на участника в описваната материална и лингвистична практика и субект на разказа, както и, обратно, под формата на по-нататъшно развитие и продължение на концепцията за „актьор – мрежа“, водещи до заместването на активността на агента с термин, означаващ и *субективно, и несубективно (материално) действие – с термина „актант“*.

В отличие от по-традиционната историография на икономикса и нейната връзка с неговото вътрешно развитие (т.нар. *интернална история*), влиянието на настъпващите промени влече след себе си *потребността от осмисляне на формиращите се*

интердисциплинарни и трансдисциплинарни проекции в развиващото се поле на съвременната история на икономикса.

Такава е целта на настоящото изложение – да постави на вниманието на интересующата се от историко-икономическо знание преди всичко българска публика свързаните с посочените и гр.п. аспекти предизвикателства пред днешната история на икономикса. То обозначава линия в историографските усилия на автора, насочена към обсъждането на статуса и перспективите на съвременния мейнстрийм икономикса, и по-точно към изясняване на причината за неговата *относителна устойчивост*, особено след очакванията за промяна в неговия курс след претърпяването на последната Голяма рецесия. Ориентацията в предложения по същество отговор е, че това се дължи в определена степен на *осъществяването на знанието от икономикса, а така също от други икономически, социални и хуманитарни науки, в икономиката; т.е., на т.нар. „пърформатизъм“ на прилаганото и институционализирано знание в икономиката.*

Тази *линия на обяснение* на инерционността и консерватизма на настоящия мейнстрийм икономикс, поради ограничения обем на изложението, тук не е разгледана по-подробно, но се имплицира. Тя се има предвид от автора на настоящите редове в контекста на формиращото се в последно време направление на *социология на квантификацията*, обединяващо социология на статистиката, на счетоводството, на стандартизацията и метрологията, на одита, на проектирането и управлението на организацията, на маркетинга, и гр.

Достигането до настоящата фаза в социално-икономическата и гр. организация на обществото е в резултат на дълъг процес на историческо развитие, непосредствено свързан с формирането на икономиката и на обществото като *обект*. Пог това се разбира статус-

сът им на *относително обособено системно цяло*. В статията са маркирани накратко подходи на анализ и възгледи за икономиката като обект, които покриват много дълъг период от време – от ранния период на Просвещението до днес. Смята се, че именно съдържателният анализ на тази исторически формирана се „обектност“ на икономическото убягва на съвременната история на икономикса.

Така, обект на настоящото изложение се явяват възгледите в историята на икономическата мисъл относно формирането на икономиката като относително обособен обект, а предмет и главен интерес е *системната обединеност на разнородни елементи във функционирането на икономическата система*, представляващо предизвикателство пред съвременната история на икономикса.

Без да е изчерпателна, статията е структурирана в две логически части. Във *втори параграф* се спира внимание върху дебатирани в специализираната литература възгледи за формирането на икономиката като обект от анализи на философи на науката, специалисти по културна история, интелектуални историци и гр., докъм средата на XIX в.; тези възгледи са означени като „нетехнически“ възгледи за икономиката като обект. След това, в *трети параграф* се въвежда въпросът за т.нар. тук „техносоциален“ възглед относно икономиката като обект, развиван през последните десетилетия от течение, наречено „пърформатизъм“, от група от философи, социолози, историци и гр., известна като „Парижка школа“, а в *четвърти параграф* се поставя акцент върху съвременното настъпление на този възглед в областта на анализа на икономическата и социалната действителност и на историите на съответните дисциплини. Накрая се обобщава и прави *заключение* относно значението на тези и гр.п. аспекти за динамиката и методологията на историографията на

социалните науки и по-специално тази на икономикса.

2. „Нетехнически“ възгледи за икономиката като обект

Икономиката като обект е понятие, концептуалното развитие на което обхваща много дълъг период от време. Хронологически, представата за „икономика“ (economy) – понятие, различно от понятието „икономика“ като обект (*the economy*), може да се търси столетия, дори хилядолетия назад в историята, стигайки до икономическата организация на най-ранните предкапиталистически форми на стопанство, до тази на древногръцките градове държави, на древен Рим и на ранното Средновековие. Не става дума обаче нито за икономика в смисъл на управление на домашно стопанство, в т.ч. и на голяма имотна собственост, нито за наличие на икономически отношения в процеса на размяна, или, накратко, по повод на тогавашните възприятия за икономическо богатство.

Става дума за появата на понятие за *икономиката като относително системно цяло*. Това е процес, който се свързва с края на периода на Просвещение и на продължил по-нататък период, и продължава до ден днешен. Обусловен е от развитието на една сложна амалгама на материални условия и на познавателна дейност на обществото. Поради това, отнюого едни или други исторически периоди, например от края на XV до края на XIX в., а и след това, през XX в., се лансират и отстояват различни възгледи, като се изтъква, че понятието за икономиката като обект определено се установява в началото на XIX в.

Така, например, макар че по-често това бива разглеждано като своеобразни наценки на някаква бъдеща форма на систематичен икономически възглед, цялостно икономическо обяснение прозира в концепцията за укрепването и подобряването

на състоянието на държавата (в т.нар. reason-of-state argument) от края на XV в. – концепция, господствала в политическото и икономическото мислене до XVIII в., и по-специално в дискусиите през 20-те години на XVII в. В Англия по повод на необходимото количество и на функциите на парите във вътрешната и в международната търговия (вж. за такива аспекти в Suprinyak, 2011).

Възглед, съгласно който у физиократите и най-вече в *Икономическата таблица* на Франсоа Кене е налице систематична цялост, поради което може да се говори за първото разглеждане на икономиката като обект, бива поддържан от немалко автори, срещу което концептуално възразява Маргарет Шабас. Тя развива основно тази теза в известната си книга от 2005 г. *„Природният произход на икономикса“* (Schabas, 2005). Шабас изтъква, че никъде във физиократическите разглеждания тогавашната икономика не е била третирана като *изключително преднамерена субективна системна цялост*, продукт на целите и действията на индивидите – с каквато т.нар. от нея *денатурализация* на икономикса тя идентифицира процеса на формиране на икономиката като обект. Обратно, физиократическият възглед определено е означавал подчиняване на властта на природните закони.

Маргарет Шабас основно дискутира формирането на икономиката като обект, като проследява два процеса в един много продължителен период от време – споменатия процес на т.нар. от нея денатурализация на икономическите възгледи и протичащия заедно с това процес на тяхната секуларизация (Schabas, „The Economy as an Epistemic Object“, p. 7). Тя аргументира, че нито у физиократите, нито у Смит е налице понятието за икономиката като обект. То ще възникне едва след като икономическото буквално стане ментален продукт – т.е., *когато то основно се откъсне от „натурализацията“, като това настъпва с въз-*

хода на неокласическия икономикс. Според нея, „[и]кономиката“ възниква като обект на позоваване за икономистите около 1820 г. и трае до ден-днешен като епистемичен обект“ (Schabas, „The Economy as an Epistemic Object“, р. 6; вж. и р. 7). Тя отбелязва приносите в тази насока на Джон Стюарт Мил, Алфред Маршал, Филип Уикстийд, Уилям Стенли Джевънс и Изидроу Егжуърт в Британия (Schabas, 2005, р. 21; Moss, 2006, р. 8) и на Фридрих Лист в Германия, посочвайки негово произведение от 1841 г. (Schabas, 2010, р. 1), с което разширява периода на възникването на понятието за икономиката като обект до втората половина на XIX в. Според нея, „Мишел Фуко правилно наблюдава, че едва в първата част на XIX в. „икономиката“ става обект на дискурс“ (Schabas, „The Economy as an Epistemic Object“, р. 7). Като развиващи сходен възглед, тя посочва, освен себе си, именно Мишел Фуко и Кийт Трайб (Schabas, 2010, р. 1).

Следва особено да се отбележи, че *подходът на Фуко заслужава отделно и пространно разглеждане* – във връзка с формирането на обществото и на икономиката като отделни обекти, в контекста на неговия оригинален дисциплиниран индивидуализъм и либерален гъвърментализъм. Смята се, че Мери Пууви работи в направление, преди това очертано именно от Мишел Фуко, от Анри Лефевър – особено във връзка с конституирането на абстрактното социално пространство, върху което, сред други въпроси, посвещава усилия Лефевър, и от гр.

Ключов възглед за обособяването на икономическото – и в този смисъл: на икономиката като системна цялост, т.е. като отделен обект – се развива от Мери Пууви, в частност в книгата ѝ *„Създаване на социалното тяло: формиране на британската култура, 1830-1864“* (Roovey, 1995). Тя следва общия подход на т.нар. историческа епистемология, лансирана от Лорейн Дастън (Roovey, 1995, р. 3), с който, в частност, се

проследява развитието на фундаментални понятия като факт, обективност, дегуктивизъм, емпиризъм, абстрактно социално и икономическо пространство, абстрактност на индивида и на неговата активност, и т.н., като прилага предложена от самата нея (от Пууви) трансформативна концепция за т.нар. домейн. В светлината на очертаването, оформянето или възникването на един домейн, какъвто е икономическият домейн, тя разкрива процеса на *постепенното специфициране и отделяне* на територия, ставаща подвластна – в крайна сметка – на собствен дисциплинарен речник и на конкретна обществена институционализация. *Преди началото на XIX в., според нея, вече има обособен икономически домейн* (Roovey, 1995, pp. 6-7), освободил се от единството си преди всичко с моралното и политическото; под това несъмнено следва да се има предвид по-систематично представената по това време политическа икономия. По-нататък, около 30-те години на XIX в., според нея ще настъпи още едно отделяне, този път на социалната сфера, на социалното, от политическото, а след 1834 г., след въвеждането в Британия на Новия закон за бедните, и окончателно отделяне на социалното от икономическото.

Пууви взема за заглавие на посочената нейна влиятелна книга метафора, използвана от предпочитан от нея автор през анализирания период – фигура в борбата срещу бедността и за публично здраве и образование през 30-те и 40-те години на XIX в. – Джеймс Филипс Кей, „социалното тяло“, и разкрива възникването на социалния домейн в контекста на урбанизацията и ранното индустриално развитие на капитализма в Британия. Градът – с неговата присъща „статистическа“ определеност, разпространение на епидемии, престъпност, но и с анонимност и несигурност – се оказва нагледен модел на развитието на обществото. Тази амбивалентност – с относителен *порядък*, но и с *несигурност* –

се оказва много характерна базисна особеност в общото политическо, икономическо, социално и интелектуално развитие на обществата в Европа и по-специално на британското общество в края на XVIII и в началото на XIX в.

В Британия, развитието на обществото и на икономиката като отделни обекти – с развитието, като цяло, на медицинската статистика, на законодателството за бедните и на събирането на необходимата информация в изпълнението на предвиденото от този вид закони, на гражданското регистриране и на институционализирането на статистическата практика – създава условия за възникване на специфично абстрактно социално и икономическо пространство, с ново абстрахиране в качествата на индивида като „среден човек“ (*l'homme moyen*, на езика на влиятелния към средата на XIX в. белгийския статистик Адолф Кетле), отговарящо на потребността на едно по-нататъшно ускорено развитие на капиталистическото производство.

Това показва, че формирането на икономиката като обект се явява в един исторически период закономерен резултат от развитието на дълготрайни и фундаментални тенденции в обществото. Началото на този период е втората половина на XVIII в.; Хелга Новотни – президент на Европейския съвет за изследвания в областта на социалните науки от 2010 до 2013 г. – посочва за такова начало 1750 г., като казва, че дотогава доминиращо е било детерминистичното разбиране на света, а оттогава насам на хоризонта застава несигурността; и обществото, поставено в тези нови условия, в стремежа си към сигурност, реагира чрез три генерални решения: 1) чрез квантификация, измерване, събиране и произвеждане на данни и статистически анализ на данните, като средство и технология за оценяването на риска и вземането на правилно решение; 2) чрез развиване на

социални движения като начин на изразяване на интересите на засегнатите групи в обществото в условия на несигурност – особено неблагоприятна за някои от тях, и за избягване на нежелано негово деструктивно радикализиране и дестабилизиране; и 3) чрез постигане на академична институционализация на дисциплинарно диференцираните – с оглед на тяхната предметна специализация – социални науки, търсещи ефективен отговор на проблемите на обществото в новите условия (Nowotny, 2014; Nowotny, Ch. 2, in Wagner, Wittrock and Whitley, eds., 1991, pp. 24-27).

Тази втора половина на XVIII в., и по-специално края на века, след 1770-те и след 1790-те г., до началото на XIX в. – а според някои точно 1800 г. – е времето, наситено с решителни, с епохално значение – преди всичко политически – революционни промени. Американската и Френската революция поставят ключов отпечатък и практически окончателно определят аспектите и елементите на модерното демократично устройство на обществото и *форматират концепциите за обособяване на икономическото, политическото, социалното и гражданското*. Обособяването на обществото и на икономическото от абсолютистката политическа власт вече не буди никакво съмнение. Придобилият много повече права индивид, обаче, е не само призван активно да участва във формирането и функционирането на обществото като гражданин; страхът от терор и безконтролност на неговата негативна свобода поставят въпроса за границите на демократичния процес. Теоретизират се *различни концепции за отношението между икономическото, политическото и социалното*, за характера и ролята на индивида в процеса на *формирането на обществото и за механизмите и организацията на общественото производство*. Специализирани изследвания посочват възможността за индивидуалистко-либерален, лингвистич-

но-контекстуален и агрегатно-статистически модел на формирането на обществото (Wagner, 2005, pp. 30, 31; Wagner, 2006, p. 20). Първият от тези три модела значително игнорира политическото като подмножество на социалното, но вторият и третият определено могат да бъдат окачествени като неиндивидуалистички. Вторият пряко извежда социалното от *общата лингвистична практика на общността и от контекста*, а третият разглежда индивида атомистично – като участник в процес на агрегация, вследствие на която *обособеното цяло* се подчинява на *свои закони на съществуване*, различни от активното поведение на индивида.

3. Техносоциалният възглед

Във всички горни възгледи за икономиката като обект, на първо място се имат предвид епистемични или теоретико-методологически аспекти на обособяването на едно такова системно цяло. У Маргарет Шабас ставаше дума за обособяване на икономиката като обект в резултат от настъпили генаурализация и секуларизация на икономическите възгледи. У Мери Пууви обособяването на икономическото като домейн типично се визуираше през призмата на характерното за нея епистемологично разглеждане. У Мишел Фуко формирането на икономиката като обособен обект се осъществяваше в контекста на дисциплиниран индивидуализъм и либерален гъбърнментализъм – на изграждането на дисциплиниращи, с оглед постигането на самодисциплиниране на индивида, институции на обществото – което, въпреки особеностите на неговата историография, по същество е водещ пример на прилагане на подхода на историческа епистемология.

В анализа на обособяването на социалното (Roovey, 1995; Wagner, 2005; вж. още P.K. Gilbert, 2004, особено pp. 3-26, където отблизо и многостранно е разгледано кон-

ституирането на социалното пространство в Британия през времето на XIX в.; и др.), и във връзка с анализа на функционирането на града, а така също във връзка с преобладаващия анализ на съвместното съществуване на социалния и икономическия домейн в Британия от 40-те години на XIX в. нататък, основно се засягат въпросите на социалното законодателство, на събирането и използването на статистически данни, на урбанизацията и индустриалното развитие на капитализма, *но не се поставя специален акцент върху – т.е.: не се разглежда отблизо – опосредстващата роля и значение за формирането на обществото и на икономиката като обособени обекти на техническия компонент на взаимодействие.*

Това се прави в един, условно казано, *социо-технически клас възгледи за икономиката като обект*. Под „технически“ тук се имат предвид както чисто технокотехнологическо съдържание, така и политически, икономически, социални, интелектуални и др. „технологически“ аспекти на въздействие и влияние върху икономиката като обект от страна на индивидуалния и колективен обществен субект.

Ролята, в общ смисъл, на „технологичните“ несъмнено присъства в предходните възгледи за икономиката като обект, особено тази на квантификацията, измерването и прилагането на числови данни.

Без да се спира внимание и разглеждат други значими междувременни алтернативи и епизоди в анализа на формирането на икономиката като обект – например начин на производство в Марксовата политическа икономия с роля на производителните сили, или индустриалистски и социологически концепции с фундаментален характер и визия за перспективите на икономиката и обществото, тук се отбелязва *мястото в това отношение през последните десетилетия на философско-икономическо направление, дискутирано и означавано като „пърформатизъм“ (performativity), свързано*

Икономически теории

с водещи фигури като Мишел Калон, Бруно Латур и др. (т.нар. „Парижка школа“). При него икономическите възгледи, реализирани в практиката – индивидуално или като регламентации и приложение на икономическата политика, в определена степен, сами конституират „икономиката“. Възможни са различни идентификации и генерализации на перформативността на икономикса в икономиката (вж. в Hirschman, 2008, pp. 1-2; Aspers, 2005, p. 33; и др.) и по-общо – на социалното и икономическото знание в конституирането и функционирането на обществото и икономиката. (Представянето на перформативността на икономикса в икономиката тук не е предмет на по-близко разглеждане. В настоящото изложение, вниманието към перформатизма на знанието във формирането на икономиката като обект е в по-широк социологически и в методологичен аспект, преди всичко във връзка с изследователските проблеми пред историографията на икономикса.)

С водещи приноси в историко-социологическия, културологичен и интер- и трансдисциплинарен анализ на формирането и функционирането на икономиката като обект и в обсъждането на перформатизма на икономикса в икономиката е Тимоти Митчел, професор в Колумбийски университет, Ню Йорк, особено в книгата му от 2002 г. *„Господство на експертите: Египет, технополитика, модерност“* (Mitchell, 2002). Според него, формирането на икономиката като обект е изненадващо неотдавнашно явление на XX в., отразило развитията от края на XIX в. и най-вече тези от 30-те до 50-те години на XX в. В заглавието на книгата, както е видно, е думата „технополитика“. Този термин заляга понастоящем в надслов на семинари и конференции, обсъждащи въпроси, свързани с „технополитиката“ и историята на съвременния икономикс. Използват се изрази като „социотехнически“ и „социотехническа практика“ (Mitchell, 2008, pp. 1116-1117). С изрази „тех-

носоциален“, без обединителна чертичка, в заглавието на настоящия параграф, се има предвид това, че не става дума за обединяване на относително различни неща, а за *относителното опериране на техническото като социално*.

Относно актуалността на перформатизма на икономикса в икономиката, и изобщо на перформативността в по-широк план, може да се съди от редица съвременни свидетелства, като *следните три*: вниманието към перформатизма у един от най-влиятелните съвременни икономически методолози и историци на икономикса – Мери Морган, във воден от нея специализиращ курс през 2016/2017 г. (EH429. Half Unit. History of Economics: Ideas, Policy and Performativity); организирането и провеждането на работна среща семинар по въпросите на „Технополитиката на икономиката“ в Харвардски университет през м. септември 2016 г. (вж. Historicizing “The Economy”...); организирането и провеждането от Европейската група за организационни изследвания на колоквиум в Ротердам през 2014 г., една от подтемите на който е „Перформативността като политика: преосмисляне на перформативността и на властовата динамика“ (Sub-theme 43: Performativity as Politics: Rethinking Performativity and Power Dynamics).

Мери Морган е достатъчно известна и влиятелна фигура в областта на икономическата методология – особено във връзка с познавателното и методологично значение на моделирането, в областта на историята на иконометричните идеи, на „изследванията на науката и технологията“ (Science and Technology Studies, STS), на историята на икономикса. В том 7 от *Кеймбриджка история на науката*, посветен на историята на социалните науки, именно на нея е поверено написването на главата за историята на икономикса (вж. в *The Cambridge History of Science*, Volume 7, Chapter 16: Economics). През учебната

2016/2017 година, като член на катедрата по Стопанска история на Лондонското училище по икономика, тя отговаря за посочения специализиращ курс на магистърско равнище, в т.ч. за студенти в докторска програма по счетоводство, със заглавие: *„История на икономикса: идеи, политика и перформативност“*.

Интерес представлява даденото кратко описание на курса. То гласи: „Целта на курса е да се разбере как икономиксът се използва за изменението на света. Курсът ще обедини дългата традиция на анализ на икономикса като наука за икономическата политика с по-неотдавнашните идеи относно перформативността на икономикса. Той ще стъпи на литературата по стопанска история, история на икономикса и социология на счетоводството и финансите, за да изследва целите и методите, използвани в икономикса, да се повлияе икономиката. Фокусът на разглеждането ще бъде върху дадени епизоди от историята на XX в., в които икономиксът се характеризира като техническо изкуство [...]“ (EH429...History of Economics: Ideas, Policy and Performativity, p. 1; акцентът е добавен).

Второто важно свидетелство, върху което се фокусира тук, е организирането и провеждането на обсъждане по въпроси, свързани с *„технополитиката“* и *историята на съвременния икономикс*, от Програмата по изследване на капитализма при Харвардски университет през есента на 2016 г. Както е видно, организираната двудневна работна среща семинар по въпросите на *„Технополитиката на икономиката“* е с показателното заглавие *„Историцизиране на „Икономиката“*. Особен интерес представляват мотивът за организирането и провеждането на такова обсъждане и очертаването на неговата специфика и значение за развитието на историята на съвременния икономикс. По този повод се казва: „Този двудневен работен семинар има за цел да събере заедно за дискусия учени, работещи

върху възникването и историята на различни концепции за *„икономическото“* и *„икономиката“* като обекти на икономическата мисъл и политическата практика.“ Обръщайки внимание върху това, че характеризирането на „специална сфера, област, или аспект на социалната действителност ... като „икономически“ или като обект, наречен „икономиката“, исторически е [неотдавнашно]“, там се изтъква, че „[п]рез последните две десетилетия, интересът към генеалогията на тези понятия и тяхното въвеждане във формите на управление [е нараснал]“ (Historicizing “The Economy”, p. 1; акцентът е добавен); сочи се актуалността на въпроса и необходимостта от срещи на „учените, работещи по този актуален въпрос ... да дискутират различните хронологии и конкуриращи се нративи, които са предложени“. Отбелязва се ценността за младите изследователи, участници във форума, на влизането в *„интердисциплинарен разговор върху мястото на „икономическото“ и „икономиката“ в историята на икономическата мисъл и политика с някои от утвърдените пионери в тази област“* и се отговаря на въпроса защо *„[п]роизходът на икономическото е предмет на повишено интердисциплинарно внимание точно сега“*. Според организаторите, това „се дължи на позицията на този проблем в сливането на три литератури“, като те прибавят и четвърта. „Първо, – се посочва от тях – 90-те години на XX в. станаха свидетел на вълна от нови истории на статистиката, счетоводството и иконометрията – **знания, неотделими от концептуализацията на икономиката**. Второ, има нова литература по *„перформативността на икономикса“* от областта на социологията на финансите. Трето, налице е растящо *интердисциплинарно признание на важността на неотдавна публикуваните лекции на Мишел Фуко, изнесени от него в Collège de France по въпросите на гъвърменталността*, които включват прочити на [физиократическата

школа], Адам Смит, ордолиберализма и Чикагската школа. Накрая, **Тимъти Митчел и други** започнаха да изследват конструирането на икономиката като отчасти материална, отчасти концептуален сбор, обръщайки особено внимание на такива съществено важни инфраструктурни системи като енергия и пари. Работният семинар – се заявява от организаторите – възнамерява да **обвърже заедно тези четири изследователски линии и да придвижи по-нататък границите на изследването на икономиката като един от централните обекти на спор на нашата съвременност.**“ Заслужава да бъде отбелязано, че въпросното събитие е подкрепено от Инициатива Нови хоризонти на Световното дружество по история на икономикса, Инициатива Младу учени на Институт за ново икономическо мислене, от Институт за глобално право и политика при Харвардското училище по право и от Програма по изследване на капитализма (Historicizing “The Ecomomy”, р. 2, акцентите са добавени); сред имената на участниците в програмата за дискусията личат имената на цитираните в настоящото изложение автори Маргарет Шабас, Тимъти Митчел, Даниел А. Хиршман.

Предмет на организирания от Европейската група за организационни изследвания колоквиум в Ротердам през 2014 г. е разпространето на вниманието **отвъд перформативността на икономикса** в икономиката и дебатирането на **перформативното значение на допълващи се с икономикса области** на знание и практика, като, както подсказва профилът на групата организатор, изходната гледна точка е тази на организационните учени изследователи. По-конкретно, предмет на внимание са **влиянията на концептуализациите на перформативността върху организационните учени, присъщото присъствие на власт в механизмите на перформативността** и игнорирането от тези учени изследователи на „политиката на пер-

формативността и зависимостите между перформативност и власт“ (Sub-theme 43: Performativity as Politics, р. 5). Изтъква се, че понятия, характерно **„свързани с израженията на организационна и управленска власт – като лидерство, стратегически дискурс, йерархия или системична власт, все още рядко биват концептуализирани през перспективата на перформативността“** и се посочва, че целта на подтемата е **„както теоретично да преосмисли ... политиката на перформативност, така и емпирично да изследва властовата динамика, вътрешноприсъща, но досега латентна, в изследванията на перформативността“** (Sub-theme 43: Performativity as Politics, р. 4; с позоваване на специализирани източници; акцентът е добавен).

В тази насока вниманието е съсредоточено в следните три области. 1) **Разширяване на границите на перформативността** с разглеждане, освен тази на икономикса, перформативността в социалната действителност и функционирането на пазара на „други тела от експертно знание“, като се поставя акцент, на базата на авторитетни източници, върху значението на понятието за перформативност за хвърлянето на светлина върху „социо-материалните механизми, чрез които теорията придобива средства за власт да формира пазарите и организацията“ и се изтъква необходимостта да се обърне внимание върху самия процес на преобразуването на пазарите, организациите и участниците; 2) **Осъществяване на властовото измерение чрез „техно-социо средства“** – изведено на преден план като „перформативност на власт и политика“ и „преосмисляне на власт и политика“, като отново, стъпвайки върху авторитетни специализирани изследвания върху перформативността на икономикса и нейното по-широко емпирично значение, се обръща внимание върху засягането на практиката от теориите чрез „вкореняването [на теориите] в инструменти и средства“

и се открояват на преден план въпросите за: поддържане на перформативната способност на „организационната структура, управленската йерархия или счетоводните вписвания“; прилагане и перформативност на стратегическото знание; и опериране на организациите като „политически арени или контексти, подкрепящи изражението и осъществяването на специфични политически идеологии“ (Sub-theme 43: Performativity as Politics, p. 4); 3) *Разглеждане на организациите и пазарите като места за борба на перформативности*. Това е генерален перформативен възглед, развиван от Бруно Латур, Мишел Калон, Тимоти Митчел и др., който (възглед) конкретно „организационно“ е привързан тук по Калон (Callon, 2007). Особено внимание тук привлича фактът, че според организаторите „едно по-„политизирано“ понятие за перформативност може да хвърли светлина върху идеологическата роля на теориите в процесите, които обуславят [поведението на] актьорите и организациите“ – с позоваване от тях върху влиятелните Роуз и Милър (Rose and Miller, 1992) – „и представи по нов начин функционирането на мощни правителствени и политически актьори в икономическите процеси“ – с позоваване върху специализирано изследване (Sub-theme 43: Performativity as Politics, p. 5; акцентите са добавени).

4. Заключение

Настоящото изложение насочва внимание към формирането на икономиката и на обществото като относително самостоятелни обекти и ценността им като изходен пункт и рамка в съвременните методологични анализи в областта на историографията на социалното и по-специално тази на икономикса. Като цяло, оценката е, че такъв подход в историята на икономикса през последните няколко десетилетия остава значително подценен. Сред специа-

лизираните изследвания върху еволюцията в проблематиката на понятието за социалното в социалната теория се отбелязват три особености през времето от 60-те – 70-те години на XX в. насам: засилване на изследователското внимание през 70-те и 80-те години на XX в. към социалната история; поврат към културна история през 90-те години на века; и в последно време – отнемстване на акцента от структурните зависимости към *процесуалността* (вж. в Жоусе, 2010, pp. 175, 178, 209). Както се отбелязва от Патрик Джоис, „С изместването на големите господстващи политически и исторически наративи на 60-те и 70-те години на XX в. от един много по-флуиден и изменящ се свят, стават необходими нови видове политика и нови видове академична теория и практика, които да се заемат с този нов свят“ (Жоусе, 2010, p. 209; акцентът е добавен).

Към това основно следва да се имат предвид историко-епистемологическите анализи, разкриващи ценността и съвременната актуалност на *имплицитната връзка и диференциацията на социалните дисциплини*, в т.ч., в частност, необходимостта от разработване на въпросите на съвременното осъществяване на политическото като подмножество на социалното. В историографията на съвременните социални и хуманитарни науки и тази на икономическата сфера през последните десетилетия все повече се отделя внимание именно върху тази винаги съществувала и продължаваща да съществува, но оставаща скрита под исторически развилите се и видими техни диференциация и специализация, тяхна по-основна взаимна свързаност.

Настоящото изложение повдига тези и др.п. Въпроси *главно през призмата на формирането и развитието на понятието за икономиката като обект*, като маркера, първо, *по-широк подход*, използващ общ исторически, културологичен, философско-икономически и др. близък анализ, и след

Икономически теории

това – правейки скок напред – *техносоциален подход* от последните няколко десетилетия в лицето на т.нар. пърформатизъм на икономическото и гр. знание в икономиката. Не са разглеждани възможностите на други, заели място в историята на социалната и икономическата наука, алтернативи с фокус върху технико-социалното и технико-икономическото взаимодействие. Както по отношение на първия, по-широк, подход, така и по отношение на възгледите за пърформативността, е заета *по-генерална изходна позиция*. Тя е във връзка с обсъждането на възможностите за преосмисляне на съвременния статус и перспективи на икономикса и съвременната историография на икономикса като методология за писането на история на икономикса.

Статусът и перспективите на развитието както на неокласическия по своя характер мейнстрийм икономикс, така и на хетеродоксалния икономикс, могат успешно да бъдат анализирани именно през призмата и в контекста на разглеждането на понятието за икономиката като обект. Така, например, разглеждането на пърформатизма преди всичко на икономическото знание в икономиката като централна концепция относно функционирането на съвременния капитализъм, избягваща класовата поляризация и гр.п. структурен анализ, кодира, според нейните изразители, неговото бъдещо развитие в глобален мащаб, в алианс със съвременната неокласическа парадигма. В същото време, в съзвучие с по-генерални социологически възгледи относно икономиката като обект, през последните няколко години е налице организиране на усилията на последователи на големия световноизвестен френски статистик, социолог и историк на науката Ален Дерозиер (1940-2013) в разработване на т.нар. социология на квантификацията – обединение на социология на статистиката, на счетоводството, на стандартизацията и метрологията, на одита, на проектира-

нето и управлението на организацията, на маркетинга, и гр., с възможност за неокласическа – на места окачествявана като хетеродоксална – линия в интерпретацията на социологията на технологията и знанието.

Тези и гр.п. въпроси имат непосредствено значение в актуалните анализи на перспективата в развитието както на текущия мейнстрийм икономикс в светлината на демонстрираната от него неотзвучивост към по-съществена промяна след претърпяната Голяма рецесия, така и на статуса и перспективите на хетеродоксалния икономикс.

Те се засягат тук като все повече очертаващи се предизвикателства пред съвременната историография на икономикса.

Цитирани източници:

Aspers, Patrik, 2005. "Performativity, Neoclassical Theory and Economic Sociology", *Economic Sociology: European Electronic Newsletter*, ISSN 1871-3351, Vol. 6, No. 2, pp. 33-39, p. 33; <http://hdl.handle.net/10419/155847>; ползвано като: [vol06-no02-a6.pdf].

Callon, Michel, 2007. "What Does it Mean to Say that Economics is Performative?", in MacKenzie, Donald A., Fabian Muniesa and Lucia Siu, eds. (2007) *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*, Princeton: Princeton University Press, pp. 311-357. Цит. no Sub-theme 43: Performativity as Politics, p. 5 и p. 5: източници.

EH429. Half Unit. History of Economics: Ideas, Policy and Performativity. Information for the 2016/17 session. Teacher responsible: Prof Mary Morgan; http://www.lse.ac.uk/resources/calendar/courseGuides/EH/2016_EH429.htm.

Gilbert, Pamela K., 2004. *Mapping the Victorian Social Body*, Albany, State University of New York Press.

Hirschman, Daniel A., 2008. "What Does Economics Do?", Part 1 of N; интернет изм.

Historicizing "The Economy". A Two Day Workshop on the Techno-Politics of the Economy Harvard University, September 23-24 2016, Program on The Study of Capitalism; <http://studyofcapitalism.harvard.edu/content/harvard-workshop-historicizing-economy-september-23-24> [2016].

Joyce, Patrick, 2010. "What is the Social in Social History?", *Past & Present*, Vol. 206, No. 1, pp. 213-248; doi: 10.1093/pastj/gtp030; https://www.research.ed.ac.uk/portal/files/14421345/What_is_the_Social_in_Social_History.pdf.

Mitchell, Timothy, 2002. *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity*, Berkeley, University of California Press.

Mitchell, Timothy, 2008. "Rethinking Economy", *Geoforum*, Vol. 39, No. 3, pp. 1116-1117; интернет изм.

Morgan, Mary S. Chapter 16: "Economics", in Porter, Theodore M. and Dorothy Ross, eds. (2003) *The Cambridge History of Science*, Volume 7: *The Modern Social Sciences*, Cambridge University Press; pp. 275-305. Cambridge University Press 2003 and 2008; Cambridge Histories Online: <https://universalflowuniversity.com/Books/Cambridge%20Histories/The%20Cambridge%20History%20of%20Science/The%20Cambridge%20History%20of%20Science%20Vol%207%20The%20Modern%20Social%20Sciences.pdf>.

Moss, Laurence S., 2006. [Review] Margaret Schabas, *The Natural Origins of Economics*. Reviewed for EH.NET by Laurence S. Moss, Department of Economics, Babson College. Published by EH.NET (September 2006).

Nowotny, Helga, Chapter Two: "Knowledge for Certainty: Poverty, Welfare Institutions and the Institutionalization of Social Science", in Wagner, Peter, Björn Wittrock and Richard P. Whitley, eds. (1991) *Discourses on Society*:

The Shaping of the Social Science Discipline, Dordrecht, Boston, London, Kluwer Academic Publishers; pp. 23-44 [с гостен го визуализиран страници].

Nowotny, Helga, 2014. "The Cunning of Uncertainty", a lecture, YouTube, published on Feb 14, 2014.

Poovey, Mary, 1995. *Making a Social Body: British Cultural Formation, 1830-1864*, Chicago and London, The University of Chicago Press, https://books.google.bg/books?id=NHwVKtTP8G8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [с гостен го визуализиран страници].

Rose, Nikolas and Peter Miller, 1992. "Political Power beyond the State: Problematics of Government", *The British Journal of Sociology*, Vol. 43, No. 2, pp. 173-205. Цит. no Sub-theme 43: Performativity as Politics, p. 5 и p. 5: източници.

Schabas, Margaret, 2005. *The Natural Origins of Economics*, Chicago and London, The University of Chicago Press, <https://the-eye.eu/public/concen.org/UChicagoPress.Ebook.Pack-2016-PHC/9780226735696.UChicago%20Press.Natural%20Origins%20of%20Economics%2C%20The.Margaret%20Schabas.Jan%2C2005.pdf>.

Schabas, Margaret, 2010. "What, precisely, is meant by 'the Economy'?", *Order: God's, Man's and Nature's* (Views on Reduction, Order Project Seminar, LSE, July 2010).

Schabas, Margaret, 2013. "The Oeconomy of Nature: An Interview with Margaret Schabas", *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, Vol. 6, No. 2, pp. 66-77, Autumn 2013; <http://ejpe.org/pdf/6-2-int.pdf>.

Schabas, Margaret (Vancouver) "The Economy as an Epistemic Object", B: What (Good) Is Historical Epistemology? List of Abstracts; интернет изм.

Икономически теории

Sub-theme 43: Performativity as Politics: Rethinking Performativity and Power Dynamics. Convenors: Laure Cabantous, Jean-Pascal Gond, and Yuval Millo. Call for papers. https://www.egosnet.org/jart/prj3/egos/main.jart?rel=de&reserve-mode=reserve&content-id=1368705858152&subtheme_id=1334581237539.

Suprinyak, Carlos Eduardo, 2011. "Merchants and Councilors: Intellectual Divergences in Early 17th century British Economic Thought", *Nova*

Economia, Vol. 21, No. 3, pp. 459-482; <http://www.scielo.br/pdf/neco/v21n3/06.pdf>.

Wagner, Peter, 2006. "The Twentieth Century – the Century of the Social Sciences?"; [hrest_04_05_06].

Wagner, Peter (22 Dec. 2005) Chapter 3: "Social Theory and Political Philosophy", from Delanty, Gerard, ed. *Handbook of Contemporary European Social Theory*, Routledge, pp. 25-36; <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203086476.ch3>.